

Karo meto dienoraštis

Mūsų stambiausi Didžiojo karo memuarų rašytojai yra kun. Žadeikis ir G. Petkevičaitė. Žadeikis išleido tu tomų *Didžiojo karo užrašų*; Petkevičaitės *Karo meto dienoraščio* taip pat jau antra knygelė (pirmoji pasirodė 1925). Abudu tuodu vienas antrą papildė. Žadeikis duoda daugiau tikslių objektyvių, chronologiškų ir dokumentuotų Didžiojo karo gyvenimo faktų. Petkevičaitės memuarų vaizduose atsispindi daugiau visuomenės ir karo dalyvių nuotaika, etika, galvojimo būdas. Kitų žmonių gyvenimo faktus ir gaudus ji moka apipilti skaitytoją pagaunančiu lyriniu padažu: savais pergyvenimais, visuomeniškais samprotavimais ir emocijomis. Viso pasakojimo ašim, heroju, tampa pati autorė, apie ją suklostomi visi įvykiai įvykėliai.

Rašytoja parodo gyvenimą ne tik tokį, kokis yra, bet ir koks jis neturi būti. Pro grubius karo faktus dažnai jauti aukštesnę idėją, kuri turėtų žmonių santykius derinti. Tai humaniškumas, žmoniškumas, arba, kaip autorė sako, Meilė. Tas žodis yra taikos, gero sugyvenimo, tautų brolybės ir kultūros kūrybos simbolis. Į ją rašytoja tiesia rankas, į ją visur skatina stiebtis kitus ir aimanuoja, kad mato gyvenime to idealo nesiekiant, į jį net nepažvelgiant. Iš čia savotiška Petkevičaitės nuotaika dienoraštyje, savotiškas žmonių vertinimas. Kiekvienas,

kuris bent ką pakelia į Petkevičaitės idealą (humaniškumą), jau pagarbos vertas, ir juo autorė džiaugiasi. Tik tuo palinkimu ir galima išaiškinti autorės entuziazmas socialdemokratais ir jų programa, kada Vokietijoje atskilus socialdemokratų dalis pareikalavusi karą baigti. Dėl to socialistai „vieninteliai žmonės“, kurie karo skerdynėje galvos nepametę. Kaip iš vieno dviejų atsitikimų rašytoja išgarbino socialistus, taip iš vieno atsitikimo padarė visuotinį sprendimą kunigams: jiems varguoliai nerūpi; tik turtingus kėdėję sodina; jie visuomet lenkiasi stipresniems.

Čia visai nemanoma polemizuoti su gerb. rašytoja. Čia tik norima pažymėti tas jos savotiškas samprotavimo būdas: ne moksliskas, ne istoriskas, bet emocionalus, poetiskas. Jis nuoširdus, ir mes į autorę žiūrime su meile ir pagarba, bet žiūrėdami į jos visuotinius sprendimus (kad ir apie kunigų lenkimąsi galingiesiems, socialistų liaupsinimą) ir lygindami juos ne su faktu, bet su faktais iš perspektyvos, turim tik nusišypsoti. Dėl to istorijos mokslui daugiau gal tinka Žadeikio užrašai, bet skaityti įdomesnis Petkevičaitės dienoraštis. Jo pasakojimo maniera beletristiška, nuotaikinga, stilius lankstus, gyvas, kalba taisyklinga, o visuomeniškas idėjas dažnai išreiškia gražių sentencijų forma: „Mūsų pasauly įsigalėjo tokia tvarka, kad neteisybė net patrankų žiotimis trenkia, o teisybei leidžiama vis šnibždėti“. „Visų baisumų, kurie pasauly atsitinka, didžiausi kaltinimai yra visų tautų inteligentija“. „Mūsų pareiga gyventi, kol gyvenama, ir padaryti, kad tas gyvenimas būtų naudingas“.

Su malonumu skaitai knygelę ir džiaugiesi nepalaužiamu rašytojos pasiryžimu kovoti dėl žmoniškumo idealo: „Nors maža ko galiu, nors mažas mano laukelis, nors aš silpnas sėjikas, vis dėlto, kol gyva, nesiliausiu sėjusi žmonių ir tautų susibrolavimo idėją“.

(G. Petkevičaitė. *Karo meto dienoraštis*. 1915—1916 m. okupacija. II dalis. Varpo b-vės leidinys. Kaunas, 1931, 154 p.)